
Gepubliceerd

Een jarig boek. Tien jaar verhalen over de Vlaamse arbeidsmarkt

Steunpunt WAV-SSA (2004). Reeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', Jaarboek editie 2004, Leuven.

Hij ligt er. Het tiende Jaarboek over de Vlaamse arbeidsmarkt. Een uitgelezen kans, zo dachten we, om tien jaar evolutie op de Vlaamse arbeidsmarkt te beschrijven. De evolutie tussen 1994 en 2003 vormt de rode draad doorheen een groot aantal hoofdstukken waarin de kernindicatoren van de arbeidsmarkt worden besproken. Daar worden een aantal thematische hoofdstukken aan toegevoegd. In dit artikel nemen we u op een draffe mee doorheen de belangrijkste conclusies. Vanzelfsprekend doen we hier niet alles uit de doeken, zo gek zijn we niet. De bedoeling is dat u leeshonger krijgt.¹

kenden in de bevolking op arbeidsleeftijd. Tussen 1994 en 2003 steeg de Vlaamse werkzaamheidsgraad weliswaar met 3,2 procentpunten, toch is dit onvoldoende gebleken om de Europese werkzaamheidsgraai (+4,8 procentpunten) te evenaren. Als de groei van de afgelopen tien jaar aangehouden wordt, dan eindigt Vlaanderen binnen tien jaar op 66,1% werkenden en de Europese Unie op 69,2%. Het lijkt dan ook dat de Lisabon-doelstelling van 70% werkenden in de Europese Unie tegen 2010 nagenoeg onhaalbaar is.

Tien jaar arbeidsmarkt in een oogopslag

Wat kunnen we vertellen over de evolutie van de werkenden, de werklozen en de jobs op de Vlaamse arbeidsmarkt?

De werkenden

Een *werkzaamheidsgraad* van 62,9% voor Vlaanderen in 2003 duidt aan dat 63 op 100 personen van 15 tot en met 64 jaar aan het werk zijn (tabel 1). Gemiddeld in de Europese Unie zijn er 64% wer-

Vooral in de oudere leeftijdscategorieën ligt Vlaanderen ver achter op Europa. Momenteel werken vier op tien van de Vlaamse 50- tot en met 64-jarigen, dat is er één meer dan in 1994, maar nog steeds één minder dan het Europese gemiddelde. De grootste sprong voorwaarts sinds 1994 werd gemaakt door de vrouwen van 50 tot en met 54 jaar. Niettegenstaande de forse toename van de werkzaamheidsgraad bij deze vrouwen is de gemiddelde uittredeleeftijd gedaald tussen 1994 en 2003. Er zijn dus wel steeds meer vrouwen die tot na 50 jaar werken, maar tegelijk neemt het aandeel van hen dat stopt vóór 55 jaar toe.

Tabel 1

Werkzaamheidsgraad en werkloosheidsgraad van de bevolking van 15 tot en met 64 jaar (Vlaams Gewest, EU-15 en EU-25; 1994 en 2003)

Werkzaamheidsgraad (%)	Werkzaamheidsgraad		Werkloosheidsgraad	
	1994	2003	1994	2003
Vlaams Gewest	59,8	62,9	6,1	5,7
EU-15	59,6	64,4	11,4	8,0
Nieuwe lidstaten	nb	55,9	nb	14,7
EU-25	nb	62,9	nb	9,2

Bron: NIS EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

De werkzaamheidsgraad in de nieuwe lidstaten van de Europese Unie bedraagt gemiddeld 55,9%, een stuk lager dus dan EU-15. Toch moeten we niet alle nieuwe lidstaten over dezelfde kam scheren. Het zijn met name Hongarije, Malta, Slowakije en vooral Polen die verantwoordelijk zijn voor deze lage gemiddelde werkzaamheidsgraad. In het Vlaams Gewest ligt de werkzaamheidsgraad op exact hetzelfde niveau als gemiddeld in de Europese Unie na de uitbreiding (EU-25), terwijl we in vergelijking met EU-15 nog een iets kleiner aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd tellen. Ook in de oudste leeftijdsgroep is het verschil tussen EU-15 en de nieuwe lidstaten vrij groot waardoor Vlaanderen niet meer het laagste aandeel werkende ouderen van de Europese Unie telt.

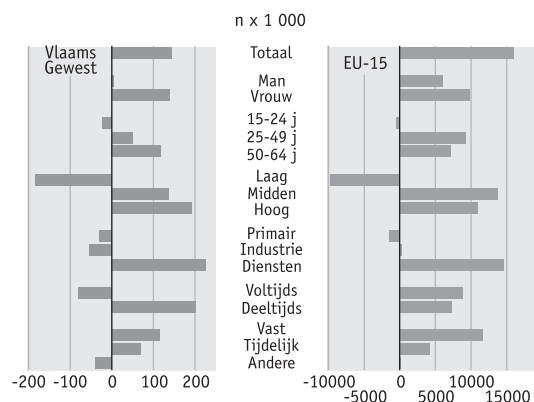
We zien aan de ene kant dat het aanbod op de Vlaamse arbeidsmarkt sterk vervrouwelijkte, verouderde en hoger geschoold werd en aan de andere kant dat de vraagzijde van de arbeidsmarkt verder tertiairiseerde en flexibiliseerde.

De nettotoename van de werkende bevolking in Vlaanderen tussen 1994 en 2003 was bijna volledig op conto van de vrouwen te schrijven. Maar liefst 96% van de 144 000 werkenden die er (per saldo) bijkwamen, was een vrouw en de netto-aangroei van mannelijke werkenden was – in tegenstelling tot gemiddeld in EU-15 – zeer miniem. De toenemende participatie van vrouwen ging gepaard met wezenlijke veranderingen in de organisatie van het gezinsleven. In de jonge generatie Vlaamse vrouwen (25-44 jaar) was de groei van de werkzaamheid het sterkst bij de vrouwen met kinderen: deze groep, die begin jaren negentig nog

zeer zwak stond op de arbeidsmarkt, heeft in tien jaar tijd een enorme inhaalbeweging gemaakt. Anno 2000 heeft bijvoorbeeld 80% van de moeders uit koppels met één of twee kinderen een betaalde baan. Dit is maar liefst 18 procentpunt meer dan tien jaar ervoor. Toch moet deze gunstige vaststelling genuanceerd worden: de stijgende participatie van de nieuwe generatie Vlaamse moeders kon enkel gerealiseerd worden dankzij een toename van de deeltijdarbeid. Deeltijdarbeid werd de strategie bij uitstek die moeders hanteren om de combinatie tussen werk en gezin mogelijk te maken. Daardoor blijft de kloof met mannen groot: in de jonge generatie (25-44 jaar) is slechts 48% van de Vlaamse vrouwen voltijds aan het werk, tegenover 90% van de mannen.

Figuur 1.

Evolutie van het aantal werkenden van 15 tot en met 64 jaar (Vlaams Gewest en EU-15; 1994-2003)

Bron: NIS EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Parallel aan de veroudering van de bevolking blijkt dat het aantal werkenden sterk toenam bij de 25-plussers en dat het aantal werkende jongeren (15-24 jaar) per saldo zelfs achteruitging. Deze trends stellen we zowel in Vlaanderen als in EU-15 vast, met dit verschil dat de veroudering van de werkenden zich heel wat sterker heeft doorgezet op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Kijken we per onderwijsniveau naar de netto-aan-groei van werkenden dan zien we dat enkel de midden- en hogeschoolde werkenden zijn toegenomen in aantal. Omgekeerd is het aantal laag-geschoolde werkenden (per saldo) zelfs sterk afge-nomen op tien jaar tijd. Dit heeft veel te maken met de algemene stijging van het onderwijsniveau van de bevolking. Deze trend van toenemende schola-risatie zette zich in Vlaanderen sterker door dan ge-middeld in EU-15.

De voorbije tien jaar had de (commerciële en pu-blieke) diensteneconomie een belangrijke bijdrage in de Europese jobcreatie. Zowel in Vlaanderen als in EU-15 kenden enkel de dienstensectoren een netto-aan-groei van werkenden. De ontwikkeling van de diensteneconomie ging in Vlaanderen wel gepaard met een sterker proces van desindustrialisatie dan gemiddeld in de Europese Unie.

De Vlaamse en de Europese arbeidsmarkten zijn in de jaren negentig een stuk flexibeler geworden, wat we opmaken uit het toenemend belang van deeltijdse en tijdelijke arbeid. Splitsen we de groei van het aantal werkenden uit naar arbeidsregime dan valt het op dat in Vlaanderen de deeltijds wer-kenden een positieve nettogroei kenden en de vol-tijds werkenden een negatieve. In de Europese Unie daarentegen groeide het aantal voltijds wer-kenden sterker dan het aantal deeltijds werkenden, met het gevolg dat Vlaanderen in 2003 een groter aandeel deeltijdarbeid kent dan EU-15. Ook het aandeel tijdelijke arbeid steeg de voorbije jaren zo-wel in Vlaanderen als in de EU, maar anno 2003 ligt dat aandeel in Vlaanderen nog steeds lager dan ge-middeld in EU-15.

De werkzoekenden

Per honderd personen die zich in Vlaanderen in 2003 aanbieden op de arbeidsmarkt hebben er bij-

na zes geen job (tabel 1). De Vlaamse *ILO-werk-loosheidsgraad*² (5,7%) is daarmee een stuk gunstiger dan in EU-15 (8,0%). Wie zich aanbiedt op de Vlaamse arbeidsmarkt heeft met andere woorden een relatief grotere kans om werk te vinden dan ge-middeld in de Europese Unie. De Vlaamse werk-loosheidsgraad ligt in 2003 evenwel nagenoeg op hetzelfde niveau als in 1994. EU-15 kende daaren-tegen een vrij forse daling van de werkloosheids-graad (-3,4 ppn) tijdens de referentieperiode.

In 2003 telde het Vlaams Gewest gemiddeld 208 000 niet-werkende werkzoekenden (nwwz). Beschouwd over de laatste vijftien jaar is dit eerder gemiddeld en zitten we sinds 2000 (met 170 000 nwwz) in een opwaartse trend. De raming voor 2004³ voorspelt wel een groeivertraging en geeft ongeveer 225 000 nwwz aan. Dat is nog steeds heel wat onder het hoogtepunt van 1994 toen Vlaandere-n 269 000 nwwz telde.

Gedurende de voorbije vijftien jaar is het 'werkzoe-kendenbestand' erg veranderd. Zo is het aandeel vrouwelijke nwwz sterk gedaald tot 53% in 2004 en ook het aandeel laaggeschoolden zien we in deze periode systematisch kleiner worden. Dit heeft enerzijds te maken met de stijgende scholarisatie van de (beroeps)bevolking – het aandeel laagge-schoolden in de bevolking daalt. Bijkomend is er het effect van de schorsingen voor onbepaalde duur omwille van langdurige werkloosheid (artikel 80) en van de vrijstelling van inschrijving als werk-zoekende van 'ouderen'. In de doelgroepen waar-op deze (inactiverings)maatregelen zijn gericht, zijn laaggeschoolden oververtegenwoordigd. Ook hebben activeringsmaatregelen deel in het dalende aandeel laaggeschoolde nwwz. Dat neemt niet weg dat de laaggeschoolden nog steeds de helft uitma-ken van het totaal aantal nwwz.

De langdurig werklozen zijn werklozen die meer dan een jaar werkloos zijn. Zowel in 2000 als in 2004 ligt het aantal nwwz dat langdurig werkloos is lager dan tien jaar eerder. Dit doet concluderen dat het aandeel langdurig werklozen in de beschouwde periode af-neemt. Naast het effect van bovenvermelde (inactiverings)maatregelen, is het bestrijden van de langduri-ge werkloosheid al sinds het begin van de jaren '90 een belangrijk aandachtspunt van het beleid. Veel te-werkstellingsprogramma's zijn specifiek gericht op de langdurig werklozen. In het huidige beleid is het

curatieve luik van de sluitende aanpak gericht op de langdurig werklozen. Zij zullen in de loop van 2004 en 2005 uitgenodigd worden door de VDAB voor trajectbegeleiding (Vlaamse regering, 2004).

De jobs

Tussen 1994 en 2002 groeide het aantal arbeidsplaatsen in het Vlaams Gewest jaarlijks gemiddeld met +1,3%, zodat Vlaanderen in 2002 ongeveer 2 397 000 jobs telde. Het leeuwendeel van deze nieuwe jobs situeerde zich in het loontrekkende en het deeltijdse segment van de arbeidsmarkt. De niet-loontrekkende werkgelegenheid liep verhoudingsgewijs sterk terug. Onmiddellijk na de eeuwwisseling begon echter ook de groei van het loontrekkende segment te stagneren.

Binnen de loontrekkende werkgelegenheid deden zich een aantal tegengestelde ontwikkelingen voor. In de secundaire sector, nog steeds goed voor een derde van de loontrekkende werkgelegenheid, lijkt de massale arbeidsuitstoot van de jaren zeventig en tachtig beëindigd. Tussen 1994 en 2002 daalde de werkgelegenheid in deze sector jaarlijks gemiddeld met (slechts) -0,7%. De tertiaire sector, die gemiddeld 37% van de banen telt, kon het tewerkstellingsdeficit in de secundaire sector slechts in geringe mate goedmaken. De sector expandeerde sterk (tussen 1994 en 2002 jaarlijks gemiddeld +2,7%), maar moest na de eeuwwisseling de voortrekkersrol aan de quataire sector afstaan. De desindustrialisatie en de uitbestedingen, die de opkomst van de loontrekkende werkgelegenheid in de tertiaire sector grotendeels verklaren, zijn blijkbaar op hun grenzen gestoten. De netto jobcreatie situeerde zich duidelijk in de quataire sector (tussen 1994 en 2002 jaarlijks gemiddeld +2,2%); de laatste jaren vooral in wat gemeenzaam de zorgsector wordt genoemd. Met 31% van de loontrekkende banen vormt de gehele non-profit sector de nieuwe sterkhouder van de werkgelegenheid in het Vlaams Gewest. Als resultaat van de verzorgingsstaat kan dit tellen. De sector dankt deze positie vooral aan speciale activeringsmaatregelen en de Sociale Maribel. Niet de 'invisible hand' maar de overheidshand speelt hierin een rol.

Gemiddeld wordt een job in de secundaire sector het best betaald. Maar het blijkt wel dat werkne-

mers uit de tertiaire sector met de hoogste loonstijging tussen 1995 en 2001 gaan lopen. Het gemiddelde loonniveau van een Vlaamse werknemer is in die periode gestegen met bijna 18%. In de tertiaire sector liggen de brutojaarlonen in 2001 gemiddeld 20% hoger dan in 1995. Hiermee groeien de lonen in de commerciële diensten sterker dan in de secundaire sector (+18,9%). Toch liggen de lonen in de tertiaire sector nog steeds lager dan in de secundaire sector, al is het verschil kleiner geworden sinds 1995.

Tweede vaststelling: de loonstijgingen in de quataire sector (+ 13,1%) waren in de beschouwde periode duidelijk lager dan gemiddeld. Door de minder snelle loonstijgingen, is de quataire sector tussen 1995 en 2001 geëvolueerd van een sector waar het gemiddelde brutojaarloon net boven het globale gemiddelde lag naar een sector waar het gemiddelde brutojaarloon iets onder het gemiddelde valt.

Derde vaststelling: er zijn grote verschillen in het gemiddelde bruto-uurloon tussen de diverse paritaire comités. Omdat de loononderhandelingen per paritair comité worden georganiseerd, ligt dit in de lijn der verwachtingen. Verrassend is wel dat het paritair comité waaronder een werknemer valt niet de belangrijkste verklaring biedt voor de hoogte van het loon. Er zijn, over de paritaire comités heen, grote loonverschillen tussen jongeren en ouderen, tussen mannen en vrouwen, tussen laag- en hoogopgeleide werknemers, tussen directieleden en montage-arbeiders, ... Deze verschillen wegen vaak zwaarder door in de verklaring van het loonverschil dan het paritair comité.

Enkele thematische uitstapjes

Naast de bespreking van de Vlaamse arbeidsmarkt vanuit het langetermijnperspectief, worden ook een aantal andere thema's uitgediept. We doorlopen een aantal vaststellingen.

Ondernemers

Er wordt in deze editie van het Jaarboek aandacht besteed aan een groep werkenden die minder vaak in de schijnwerpers staat: de ondernemers. We ko-

men tot de vaststelling dat de ondernemersgraad in Vlaanderen (het aandeel ondernemers in de bevolking) met 8,9% iets onder het Europese gemiddelde van 9,4% ligt. Niet zo goed dus, maar ook weer niet bedroevend slecht. Minder positief is dat de meeste Vlaamse ondernemers zelfstandigen zijn zonder personeel; ze creëren met andere woorden geen bijkomende werkgelegenheid voor anderen. In dit opzicht hinkt Vlaanderen duidelijk achterop in Europees verband.

Ondernemers hebben een ander profiel dan de gemiddelde werkende Vlaming: ze zijn ouder en hoger geschoold en ze zijn tevens 'mannelijker' en 'meer Belg'. Ondanks het mannelijke overwicht mag Vlaanderen zich gelukkig prijzen met de ondernemende vrouwen op zijn grondgebied, want alleen dankzij hún toenemende belangstelling om ondernemer te worden, bleef de ondernemersgraad in Vlaanderen stabiel: terwijl het aandeel vrouwelijke ondernemers de voorbije vijftien jaar groeide, liep het aandeel bij de mannen terug. Desondanks blijven vrouwen met een aandeel van 30% sterk ondervertegenwoordigd bij de ondernemers.

Wat meer is, ook bij de startende zelfstandigen zijn vrouwen (licht) ondervertegenwoordigd. Van de 17 600 Vlamingen die in 2003 een zelfstandige activiteit in hoofdberoep begonnen, was 46,5% vrouw. De primaire en de secundaire sector kampen met een negatieve groei van het aantal startende zelfstandigen, de tertiaire sector – met uitzondering van de kleinhandel en horeca – kennen een positieve groei. De sterkst groeiende sector is die van de vrije en intellectuele beroepen. Er is bovendien een duidelijke groei van de zelfstandige activiteit in de vorm van een vennootschap, vooral bij de vrije en intellectuele beroepen. Omwille van deze forse toename spreekt men soms van de 'vervennootschappelijking' van het beroep van zelfstandigen.

Kwaliteit van de arbeid

We stellen vast dat zowat een op vier Vlaamse loontrekkenden kampt met psychische vermoeidheidsproblemen. Bij vrouwen en ouderen ligt dit aandeel hoger. Uitvoerende bedienden hebben het minst vaak te kampen met psychische vermoeidheid en kader- of directieleden het vaakst. Daar-

naast ervaart zowat een op vijf loontrekkenden zijn of haar job niet meer als boeiend en is nauwelijks meer gemotiveerd. Vrouwen hebben hier minder vaak last van dan mannen. Uitvoerende bedienden en ongeschoolde en geoefende arbeiders leiden dan weer vaker aan demotivatie. Van de loontrekkenden in Vlaanderen heeft ongeveer 12% problemen op het vlak van de werk-privé-balans. Vrouwen lopen vaker risico op dergelijke problemen dan mannen. Loontrekkenden met kinderen – met uitzondering van degenen met een partner zonder job – kennen vaker problemen om werk en privé-leven te combineren. Ook geeft een op vijf loontrekkenden aan in een problematische situatie te zitten wat betreft mogelijkheden tot competentieontwikkeling, waardoor ze hun inzetbaarheid op langere termijn gehypothekeerd zien. Vooral bij arbeiders en uitvoerende bedienden is dit problematisch.

Overuren

Zowat 14% van de Vlaamse loontrekkenden presteerde in 2001 overuren. Wie overwerkt, doet dit gemiddeld tien uur per week waardoor de totale wekelijkse arbeidsduur van de loontrekkenden die overwerken 43 uur bedraagt. In Europees perspectief ligt het aandeel Vlaamse loontrekkenden dat overwerkt iets onder het Europese gemiddelde. Mannen werken vaker over dan vrouwen, en als ze overwerken doen ze dat ook met meer uren. Daarnaast is er ook een duidelijk verschil tussen hoog- en laaggeschoolden. Hooggeschoolden presteren drie keer zo vaak overuren als laaggeschoolden.

Levenslang leren

Ongeveer de helft van de Vlamingen neemt deel aan een van de drie vormen van levenslang leren die we onderscheiden. Jongeren zijn vanzelfsprekend sterk vertegenwoordigd in het *reguliere onderwijs*; in *opleidingen buiten het reguliere onderwijs* zijn ze veel minder betrokken. Hier zijn het vooral de 25- tot en met 49-jarigen die hoog scoren: ruim een kwart van hen is betrokken bij een dergelijke opleiding. In de opleiding buiten het onderwijs zijn de hooggeschoolden en de werkenden oververtegenwoordigd, en a fortiori de hooggeschoole werkenden. Dit bevestigt de hypothese

dat wie reeds een uitgebreide initiële opleiding genoot het enerzijds gemakkelijker heeft om bij te leren en anderzijds meer het belang inziet van een bijkomende investering. Tot slot neemt een kwart van de Vlamingen deel aan een vorm van *zelfstudie*.

Transitie onderwijs – arbeidsmarkt

Op 23-jarige leeftijd heeft de meerderheid (van de cohorte van 1976) de secundaire school achter zich gelaten. Bijna twee derden doorliepen hun secundaire loopbaan zonder wisselingen tussen ASO, BSO, KSO en TSO of tussen voltijds en deeltijds onderwijs. Ruim een derde heeft minstens één transitie doorgemaakt en de meerderheid van deze niet-lineaire schoolloopbanen betreft een watervalstelsel van ASO naar TSO.

Handel, mechanica-elektriciteit en personenzorg zijn de drie meest gekozen studiegebieden in het TSO en BSO. Wanneer deze studenten onmiddellijk na afstuderen de sprong naar de arbeidsmarkt wagen, zijn de kansen op succes evenwel niet gelijk: een vijfde van de schoolverlaters uit handel is een jaar na afstuderen werkloos. Mechanica en elektriciteit bieden meer kansen op tewerkstelling. De meeste jongeren uit het ASO studeren verder, waarbij het grootste deel kiest voor hoger onderwijs van één cyclus, met handelswetenschappen en bedrijfskunde en onderwijs als populairste studiegebieden. De studiekeuze blijkt sterk bepalend te zijn voor een al dan niet vlotte intrede op de arbeidsmarkt.

Pendel

Zowat een op vijf van de werkende Vlamingen werkt in een andere provincie dan de eigen woon-

plaats. In Vlaanderen ligt het aandeel pendelaars in de werkende bevolking vooral hoog in de provincies Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen. Brussel is veruit de meest populaire bestemming voor de pendelaars. Pendel tussen Vlaanderen en Wallonië is bijzonder beperkt. Inwoners van provincies met een beperkte werkgelegenheid pendelen vaker naar andere regio's dan inwoners van provincies met een groter jobaanbod.

Dat, en veel meer...

*Maarten Tielsens
Steunpunt WAV*

Noten

1. Om de leeshonger te stillen kan men het Jaarboek editie 2004 bestellen door een mailtje te sturen naar steunpunt@wav.kuleuven.ac.be.
2. De ILO-werklozen zijn de niet-werkenden die actief naar werk hebben gezocht in een referentieperiode van vier weken en binnen de twee weken een nieuwe job kunnen beginnen, en niet-werkenden die een job hebben gevonden die binnen de drie maanden begint. De ILO-definitie van werkloosheid wordt gebruikt om de werkloosheid internationaal te vergelijken. Willen we echter de Vlaamse werkloosheid gedetailleerder onderzoeken op haar kenmerken dan maken we gebruik van de administratieve gegevens van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) over de niet-werkende werkzoekenden (nwwz).
3. De cijfers voor 2004 zijn gebaseerd op een raming op basis van de eerste negen maanden van 2004 (januari-september).